

Чубатенко Олександр Миколайович

Особливості виборчих технологій в Україні

УДК 324

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.14>

Чубатенко Олександр Миколайович
аспірант кафедри парламентаризму
та політичного менеджменту
Національної академії державного
управління при Президенті України
вул. Ежена Потьє, 20, Київ, Україна

Особливості виборчих технологій в Україні зумовлені значними соціально-економічними та політичними змінами, що відбулися в державі наприкінці ХХ ст. Ці трансформаційні процеси поставили перед Україною завдання пройти в стислі строки шлях, який у розвинених країнах тривав століттями. Недостатній рівень розвитку громадянського суспільства, неналежна політична культура політиків, низький рівень свідомості громадян призвели до явищ нечесності та непрозорості у виборчих кампаніях.

Метою статті є з'ясування сутності виборчих технологій та визначення особливостей їх застосування в Україні.

Для реалізації визначеної мети було використано системний підхід, який дав змогу розглядати виборчі технології як складник політичної системи з урахуванням їх еволюції, історичного розвитку, взаємодію з різними політичними явищами і процесами. За допомогою історичного принципу та принципу науковості вдалося дослідити еволюцію виборчих технологій.

Здійснено історичний аналіз розвитку виборчих технологій, де, зокрема, вказано, що вони пройшли шлях газетної, телевізійної та цифрової епох.

Вказано класифікацію виборчих технологій відповідно до їхніх правових та етичних норм і стандартів. Так, виборчі технології поділяються на «білі», «чорні» та «сірі». Особливістю нових демократичних країн, у тому числі і України, є широке використання «чорних» та «сірих» виборчих технологій, які належать до незаконних або до тих, що суперечать загальноприйнятим нормам моралі. Оскільки такий вид технологій може значно впливати на результати виборів, політичні сили намагаються максимально його використовувати.

За результатами дослідження зроблено висновки про те, що розвиток політичних технологій відбувається за демократичного характеру політичної системи, бо саме в її умовах є реальна можливість вибору. Оскільки без виборчого процесу сучасна демократія не може існувати, то подальша демократизація суспільства та розвиток інституту виборів допомагають у формуванні в країні повноцінного політичного ринку.

Вивчення виборчих технологій є важливим внеском у дослідження процесів українського державотворення. Розуміння змісту та особливостей виборчих технологій є необхідною потребою у вдосконаленні та підвищенні ефективності політичної влади та сучасного державного управління.

Ключові слова: виборчі технології, політичні технології, соціальні технології, брудні виборчі технології, вибори.

Вступ. Наприкінці ХХ ст. в Україні відбулися значні соціально-економічні та політичні зміни. Обравши демократичний шлях розвитку, Україна поставила перед собою завдання у стислі строки пройти шлях, який у розвинених країнах тривав століттями. З одного боку, це дало їй змогу взяти на озброєння досвід інших успішних країн і тим самим уникнути певних помилок, а з іншого – відбулося створення демократичних інститутів без забезпечення бажаної підтримки населення всередині країни. Така ситуація спостерігається з інститутом виборів, оскільки неналежний розвиток громадянського суспільства, недостатня політична культура політиків, низький рівень свідомості громадян призвели до непрозорості та нечесності у виборчих процесах.

Завдання будь-якої виборчої кампанії полягає в отриманні підтримки громадянами країни, які мають право голосу. У процесі здійснення різноманітних дій та вживання заходів, які спрямовані на привернення уваги виборців, особлива увага приділяється виборчим технологіям, які, використовуючи сукупність засобів політико-психологічного впливу, мають досягти цілей, що поставили перед

собою політики-кандидати та політичні партії, що беруть участь у виборчих кампаніях.

Хоча поняття «виборчі технології» порівняно нещодавно стало об'єктом наукового дослідження у політичній сфері в Україні, разом із тим щодня до них прикута значна увага науковців та громадськості.

Мета та завдання дослідження полягають у з'ясуванні сутності виборчих технологій та визначення особливостей їх застосування в Україні.

Методи дослідження. Основним методом, який було використано в цій роботі, є принцип системного підходу, який дав змогу розглядати виборчі технології як складник політичної системи з урахуванням їх еволюції, історичного розвитку, взаємодією з різними політичними явищами і процесами. За допомогою історичного принципу та принципу науковості вдалося дослідити еволюцію виборчих технологій.

Науковими дослідженнями політичних технологій займається низка закордонних та вітчизняних вчених. Проблематика виборчих технологій розглядається в працях зарубіжних вчених – Р. Арона, А. Кемпбелла, А. Макфола, Дж. Саторі, Д. Солейна.

Серед українських науковців цими питаннями займалися В. Бебик, К. Ващенко, І. Жданов, Л. Кочубей, І. Поліщук, Г. Поцепцов та ін.

Хоча джерельна база дослідження особливостей виборчих технологій велика, в основному вона має загальний характер, що включає питання формування виборчих комісій, створення та застосування реклами в період виборів, роботу з електоратом тощо.

Разом із тим спостерігається недостатня кількість досліджень, які б давали змогу визначити сутність виборчих технологій, їхні загальні і спеціальні риси, особливості застосування в Україні.

Результати. Перш ніж розглядати явище «політичні технології» та суміжні з ними поняття, необхідно перш за все з'ясувати походження поняття «технологія».

Так, термін «технологія» вперше було використано в системі технологічного знання. Він походить від давньогрецьких слів «техно» – мистецтво, майстерність та «логос» – наука, знання, закон. У словниках можна зустріти різні тлумачення поняття «технологія»:

1) сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось;

2) сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення виробничих операцій тощо [1, с. 1245];

3) наука про переробку й обробку матеріалів, способи виготовлення продукції та сукупність прийомів, застосовуваних у різних видах діяльності [3, с. 268];

4) будь-який засіб перетворення вихідних матеріалів для одержання бажаної продукції чи послуг [7, с. 697];

5) сукупність прийомів, які використовуються в певній справі [15, с. 411].

Сутність технології проявляється через такі поняття, як процедура та операція. Під процедурою розуміють набір дій (операцій), за допомогою яких здійснюється той чи інший процес (фаза, етап), що виражає сутність цієї технології [4, с. 389].

У ХХ ст. відбулася технологізація усіх сфер життя, в тому числі і соціальної діяльності. Соціалізація виборчої сфери та швидка індустріалізація суспільства сприяють швидкому розвитку та вдосконаленню виборчих технологій. Без них неможливий соціальний сучасний прогрес. Якщо у виробництві використання технологій допомагає посилювати ефективність виробничої сфери, то в соціальній сфері використання «соціальних технологій» допомагає забезпечувати ефективну організацію соціальних процесів. Різниця соціальної та виробничої технологій полягає в тому, що виробничі технології беруть участь у перевтіленні предметів природи, а соціальні – мають справу з відносинами у суспільстві та суспільними інститутами [2].

Галузі знань, які пов'язані з вивченням діяльності людини, мають свої соціальні технології, що забезпечують реалізацію та оптимізацію соціальних процесів. Критеріями розмежування технологій є сфери громадського життя – економічна, правова, моральна тощо. Технологізації піддаються і політичні процеси, зокрема виборчі.

Термін «виборча технологія» хоча і використовується політичними консультантами та політиками різних рівнів, все ж є мало розробленим. Під технологією можуть розумітися телефонне опитування, телевізійний ролик, поширення анонімних листівок, а також стратегічний план виборчої кампанії [10, с. 108].

Так, термін «політичні технології» досить широко використовується в сучасній літературі. Політичними технологіями вважаються технології реалізації влади. В одному з довідників із політології під політичними технологіями розуміється сукупність методів і систем послідовних дій, які спрямовані на досягнення необхідного політичного результату [6].

Серед політичних технологій виборчі технології займають центральне місце та є найпоширенішими і вже досить відомими електорату. Це пояснюється як актуальністю їх використання в суспільстві, що трансформується, так і тим, що політичний процес у період виборчих кампаній є певною послідовністю стадій організації діяльності, яка значною мірою піддається технологізації [13].

В. Полторак вважає, що виборча технологія – це сукупність засобів, методів і прийомів спеціально формалізованого й організованого впливу на виборців, що вможливають вплив на його електоральну поведінку і спонукають віддати голоси за певного кандидата чи партію [12, с. 62].

Виборчі технології викликають найбільший інтерес із боку суб'єктів політики, оскільки їх ефективне використання під час виборчих кампаній дає змогу завойовувати владу, що є основною метою політичних акторів.

За усю історію суспільства було винайдено три засоби впливу на людину: примус, маніпулювання та співробітництво. Виборчі технології намагаються задіяти усі три чинники впливу. Але в більш прогресивних суспільствах перевагу надають третьому, найгуманнішому способу. Разом із тим не відмовляються і від можливостей маніпуляції свідомістю населення.

У своєму розвитку виборчі технології пройшли три основні етапи.

Перший етап розвитку виборчих технологій отримав назву «газетна епоха», оскільки комунікації здебільшого між кандидатом і виборцями здійснюються в основному через партійну пресу, агітаторів та плакати. Основними задіяними особами у виборах є члени партії та добровольці, які працюють на території громади. Громадська думка формується здебільшого журналістами. Для біль-

шої мобілізації виборців організуються агітаційні тури кандидатів. Основу комунікаційної стратегії становить пропаганда [9, с. 35].

Другий етап у розвитку виборчих технологій отримав назву «телевізійна епоха». Він включає виборчі технології першого етапу, а також характеризується тим, що підготовкою до проведення виборчої кампанії займаються попередньо створені осередки політичних сил. Основний засіб комунікації займає телебачення. На зв'язок із громадськістю виділяються значні кошти. Вже на цьому етапі залучають фахівців зі сфери ЗМІ та маркетингу. Кандидати намагаються залучитися підтримкою усіх соціальних груп [16, с. 106].

Третім етапом в еволюції виборчих технологій стала «цифрова епоха», яка розпочалася зі створенням та поширенням нових телекомунікаційних технологій (супутникового телебачення, інтернету тощо) та їх запровадженням у передвиборчі заходи [14, с. 87].

Цей етап характеризується тим, що більша увага починає приділятися прямим методам комунікації за допомогою кабельного телебачення та інтернету. Організацією та проведенням виборів займаються професіонали, з залученням піар-агентств та політтехнологів.

Також велику роль відіграє формування гасел кампанії. Технічні можливості дають змогу організувати передвиборчі кампанії, які б орієнтувалися на виборців, враховуючи їх інтереси та проблеми. Партійна конкуренція переходить у форму пристосування до інтересів виборців [4, с. 77].

Найпоширенішими видами політичних технологій, що застосовуються під час виборчих кампаній в Україні, є такі:

- особиста зустріч кандидата з виборцями;
- участь кандидата в різних заходах;
- використання технології «від дверей до дверей»;
- випуск передвиборчих спецгазет;
- запуск політичної реклами на телебаченні, радіо, в інтернеті та друкованих ЗМІ;
- організація мітингів та передвиборчих пікетів;
- використання технології двійників;
- залучення адміністративного ресурсу.

Однією з основних характеристик застосування виборчих технологій в електоральному процесі України є підвищення їх технологічності. Основне завдання, яке стоїть перед виборчими технологіями, – це проведення успішної інформаційної кампанії, в процесі якої створюється позитивний імідж кандидата чи партії для того, щоб суб'єкт виборчого процесу зміг стати більш впізнаваним та досягти кінцевого результату.

Разом із тим виборчі технології асоціюються в українських виборців із негативними (брудними) технологіями, що вводять в оману виборця. Така ситуація є характерною для виборчого процесу в Україні.

Однією з поширених класифікацій, яка застосовується до виборчих технологій, є відповідність їх правовим та етичним нормам, тобто чинному законодавству та суспільній моралі [12].

Так, відповідно до цього підходу виборчі технології поділяються на «чисті» («білі») та «брудні», де до «брудних» належать «чорні» та «сірі». Чорними вважаються технології, використання яких веде до порушення чинного законодавства. «Сірим» називають ті технології, які не передбачають порушень законодавства, але разом із тим суперечать прийнятим у суспільстві моральним нормам та підходам до проведення виборчої кампанії.

До «білих» технологій належать ті, що не суперечать чинному законодавству та належать до офіційного реєстру дозволених.

Прикладом «сірих» технологій може бути присутність на мітингу одного політика його конкурентів та противників із транспарантами, листівками та іншими матеріалами негативного характеру. Такі дії вважаються порушенням неписаних правил публічних відносин політиків, хоча така діяльність і не є порушенням закону.

Прикладом «чорних» технологій є фальсифікація виборів. Одним із видів таких технологій є метод «каруселі», коли виносяться з дільниці незаповнені бюлетені та віддаються керівнику групи. Далі на цьому бюлетені ставиться позначка «за» напроти потрібного кандидата і цей бюлетень віддається наступному учаснику «каруселі», який бере на виборчій дільниці новий бюлетень, вкидає в урну вже попередньо заповнений і виносить чистий для виконання подальших таких дій. Таким чином «карусель» може прокручуватися необмежену кількість разів.

Також під час проведення виборів в Україні широке застосування отримав адміністративний ресурс, який належить до «брудних» технологій. Адміністративний ресурс реалізується як сукупність дій і заходів, які використовуються посадовими особами для здійснення цілеспрямованого впливу на виборця, втручання у виборчий процес органами влади, що знаходиться поза їх компетенцією, з метою збереження владних повноважень. Здебільшого перемогу на виборах одержували представники влади, які контролювали органи, що фіксували і проводили вибори, а також кандидати, яких підтримували керівники центральних або місцевих органів влади.

Адміністративний ресурс – це комплекс прийомів та засобів, які використовуються суб'єктом влади у формі заохочень і примусу. Очевидно, що адмінресурс використовується не лише під час проведення виборів і не тільки під час визначення їх результатів. Його вплив поширюється на весь політичний процес. Головна мета його використання у виборчому процесі – це вплив влади на політичний вибір громадян України [8].

Через це в суспільстві поширена недовіра до прозорості і чесності виборів, оскільки поширеною є думка, що все залежить не від волевиявлення громадян, а від підрахунку голосів. Велика частина населення України байдуже ставиться до здійснення своїх політичних прав.

До білих технологій належать ті, які входять у неофіційний «реєстр дозволених» та не суперечать закону. Як правило, до них належать найпростіші і природні технології: розповсюдження інформаційних листівок, зустріч та агітація виборців тощо [10, с. 110].

На відміну від західних країн, рівень розвитку та застосування виборчих технологій в Україні нині знаходиться лише на стадії становлення. Такий розвиток політичних технологій здійснювався поступово, з формуванням адекватних методик і засобів. Важливим для виборчого процесу в Україні є розробка та впровадження «чистих» виборчих технологій, які мають прийти на заміну «брудним».

Щодо особливостей застосування виборчих технологій в Україні, то їх можемо розрізняти залежно від видів волевиявлення населення: референдум загальнонаціонального значення, виборча кампанія Президента України, виборча кампанія до Верховної Ради України, виборчі кампанії з виборів місцевих рад та виборів сільських, селищних, міських голів тощо.

Висновки. Вивчення виборчих технологій є важливим внеском у процеси українського державотворення. Розуміння змісту та особливостей виборчих технологій у сучасних умовах – потреба у вдосконаленні та підвищенні ефективності політичної влади та сучасного процесу державотворення.

Розвиток політичних технологій відбувається тоді, коли є демократичний характер політичної системи, оскільки лише вона надає реальну можливість вибору. На сучасному етапі, в умовах формування демократичної політичної системи в Україні, велика увага приділяється демократичним процедурам громадянського волевиявлення. Без виборчого процесу не може існувати сучасна демократія.

На відміну від країн установленої демократії, особливістю виборчих кампаній у нових демократичних країнах, в тому числі і в Україні, є те, що значну роль у процесі виборів відіграють технології, які зараховують до незаконних – використання адміністративного ресурсу, прямий та прихований підкуп виборців, фальсифікація на виборах, використання підконтрольних ЗМІ тощо. Ці фактори зазвичай впливають на результати виборів, тому політичні сили намагаються їх максимально використовувати.

Подальша демократизація суспільства та розвиток інституту виборів сприяють формуванню в країні повноцінного політичного ринку, який висуває принципово нові вимоги до кандидатів та виборчих технологій, що вони використовують.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1356 с.
2. Князєв В.М. Соціальна технологія та управління політичними процесами в Україні. Київ : Вид-во Національного ін-ту стратег. досліджень. 1995. Вип. 38. 35 с.
3. Короткий тлумачний словник української мови / уклад. Д. Гринчишин, Л. Гумецька, В. Карпова та ін. Київ : Рад. шк., 1978. 377 с.
4. Кочубей Л.О. Виборчі технології. Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2008. 332 с.
5. Куценко Є.В. «Виборчі технології» як наукова категорія: сутність і класифікація. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса]*. 2013. Вип. 1. С. 387–403.
6. Левківський М. Політологія: терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці : навч. словник-довідник / К.М. Левківський, В.М. Піча, Н.М. Хома. Київ : Каравелла, 2001. 300 с.;
7. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури : пер. с англ. ; общ. ред. и вступ. ст. Л.И. Евенко. Москва : Дело, 2000. 697 с.
8. Ніколаєнко Н. Специфіка застосування політичних технологій в Україні. *Емінак: Науковий щоквартальник*. 2008. № 1-4(3). С. 116–120.
9. Політологія у запитаннях та відповідях [Текст] / за заг. ред. К.М. Левківського. Київ : Вищ. шк., 2003. 263 с.
10. Поліщук І.О. Виборчі технології: сутність та різновиди. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 4. С. 106–112.
11. Полторак В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторак, О. Петров. Київ : Знання України, 2004. 120 с.
12. Полторак В. Політичний маркетинг та організація виборчих кампаній. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 1. С. 61–79.
13. Римар Н. Використання засобів політичної реклами та Public Relations у боротьбі за політичну владу. *Людина і політика*. 2002. № 4. С. 75.
14. Рудичф.М. Політологія. Київ: Либідь, 2005. 478с.
15. Семотюк О.П. Сучасний словник іноземних слів. Харків : Веста : Ранок, 2007. 464 с.
16. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологи. Москва : Аспект Пресс, 2001. 559 с.

REFERENCES:

1. Busel, W.T. (Ed.). (2003). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [The Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF "Perun" [in Ukrainian].
2. Kniaziev, V.M. (1995). *Sotsialna tekhnolohiia ta upravlinnia politychnymy protsesamy v Ukraini* [Social technology and management of political processes in Ukraine]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Vol. 28. [in Ukrainian].
3. Hrynchyshyn, D. (1978). *Korotkyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [A short explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Rad.sh. [in Ukrainian].

4. Kochubei, L.O. (2008). Vyborchi tekhnolohii [Electoral technologies]. Kyiv: Ukr. tsentr polit. Menedzhmentu [in Ukrainian].
5. Kutsenko, Ye. (2013). "Vyborchi tekhnolohii" yak naukova katehoriia: sutnist i klasyfikatsiia ["Electoral technologies" as a scientific category: essence and classification]. Naukovi zapysky [Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa]. Vol. 1. [in Ukrainian].
6. Levkivskiy M. (Ed.). (2001) Politolohiia: terminy, poniattia, personalii, skhemy, tablytsi [Political science: terms, concepts, personalities, schemes, tables]. Kyiv : Karavella [in Ukrainian].
7. Meskon, M. (2000) Osnovu menedzhmenta [Management basics]. M.: Delo [in Russian].
8. Nikolaienko, N. (2008). Spetsyfika zastosuvannia politychnykh tekhnolohii v Ukraini [The specifics of capturing political technologies in Ukraine]. Eminak: Naukovyi shchokvartalnyk. Vol. 1-3 [in Ukrainian].
9. Levkivskiy, K.M. (2003). Politolohiia u zapytaniakh ta vidpovidiakh [Political science in questions and answers]. Kyiv: Vish.sh. [in Ukrainian].
10. Polishchuk, I.O. (2015). Vyborchi tekhnolohii: sutnist ta riznovydy [Polishchuk IO Electoral technologies: essence and varieties]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". Seriia : Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia. Vol. 4. [in Ukrainian].
11. Poltorak, V. (2004). Yzbyratelnie kampany: nauchnii podkhod k orhanyzatsyy [Election Campaigns: A Scientific Approach to Organizing]. Kyiv: Znanyia Ukrainu [in Russian].
12. Poltorak, V. (2002). Politychnyi marketynh ta orhanizatsiia vyborchykh kampanii [Political marketing and organization of election campaigns]. Sotsiolohiia : teoriia, metody, marketynh. Vol. 1 [in Ukrainian].
13. Rymar, N. (2002). Vykorystannia zasobiv politychnoi reklamy ta Public Reletions u borotbi za politychnu vladu [The use of political advertising and public relations in the struggle for political power]. Liudyna i polityka. Vol. 4. [in Ukrainian].
14. Rudych, F.M. (2005) Politolohiia [Political Science]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
15. Semotiuk O.P. (2007). Suchasnyi slovnyk inozemnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]. Kh.: Vesta : Ranok [in Ukrainian].
16. Solovev, A.Y. (2001). Polytolohyia: Politycheskaia teoriia, polytycheskye tekhnolohy [Political science: Political theory, political technologists]. M.: Aspekt Press [in Russian].

Peculiarities of electoral technologies in Ukraine

Chubatenko Oleksandr Mykolaiovych

Postgraduate Student at the Department of Parliamentarism and Political Management
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
Ezhena Pottier st., 20, Kyiv, Ukraine

The article analyzes the peculiarities of electoral technologies in Ukraine, which are due to significant socio-economic and political changes that took place in the country in the late twentieth century. These transformation processes have set Ukraine the task of passing short time the path that in the developed countries that has lasted for centuries. Insufficient level of civil society development, inadequate political culture of politicians, low level of consciousness of citizens have led to the phenomena of dishonesty and opacity in election campaigns.

The purpose of the article is clarifying the essence of electoral technologies and determining the peculiarities of their application in Ukraine.

For achieving the above-mentioned purpose, a systematic approach was used, which allowed to consider electoral technologies as a component of the political system, taking into account their evolution, historic development, interaction with various political phenomena and processes. With the help of the historic principle and the principle of scientificity it became possible to study the evolution of electoral technologies. The comparative method allowed tracing the genesis of electoral technologies in Ukraine.

A historical analysis of the development of electoral technologies has been made, where, in particular, it is indicated that they have followed the path of the newspaper, television and digital ages.

According to the results of the study, it is concluded that the development of political technologies occurs when there exists a democratic nature of the political system, because it is in its conditions that there exists a real possibility of a choice. Since modern democracy cannot exist without the electoral process, the further democratization of society and the development of the institution of elections help to form a fully-fledged political market in the country.

The study of electoral technologies is an important contribution to the study of the processes of Ukrainian state formation. Understanding the content and peculiarities of electoral technologies is an essential need to improve and enhance the efficiency of political power and modern public administration.

Key words: election technologies, political technologies, social technologies, dirty election technologies, elections.